

**Värska sadama ja promenaadi rajamise ning kasutamise mõju
Värska lahe looduskaitselele väärtusele
Eksperthinnang**

Tellija: Värska Vallavalitsus

Koostaja: Margo Hurt, OÜ Ökotasakaal

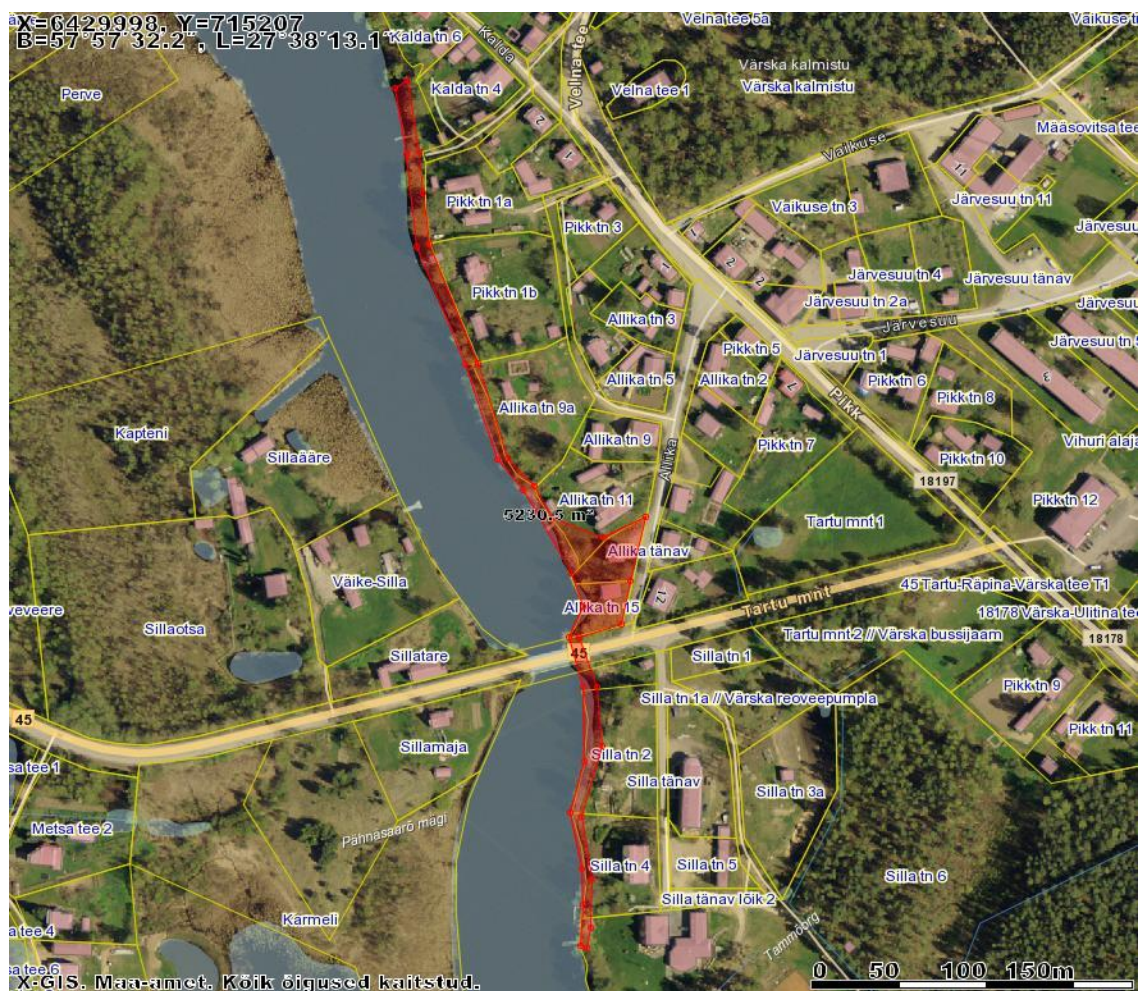
Võrus, 27. mail 2015

Eksperthinnangu lähteandmed ja ülesanne

Lähteandmed ja ülesanne on saadud Värskas Vallavalitsuselt maanõunik Erika Joonase vahendusel.

Värskas vallavalitsus kavandab rajada Värskas alevikus Värskas lahe kaldale sadama ja promenaadi. Eksperthinnangu koostamise ajaks olid Värskas Vallavalitsusel lähteseisukohad detailplaneeringu koostamiseks, kus ühe kitsendusega oli märgitud Värskas lahe hoiuala (vingerja elupaik), Natura 2000.

Värskas sadam (väikesadam) on mõeldud rajada ajaloolisele asukohale sillast vahetult põhja poole idakaldale Allika tn 11, Allika tn 13 ja Allika tn 15 maaüksustele (joonis 1). Statsionaarse sadamakai laius ehk kaldajoone pikkus, mida sadamakai katab, on kuni 40 m (tõenäoliselt 30-35 m). Lisaks on planeeritud ujuvkai kuni 20 paadikoha jaoks ning slipp. Sadamateenuste osutamiseks kavandatakse pilsivee ja prügi vastuvõtmise kohad, pesemisvõimalused, tualettruum, joogivee kättesaadavus, elektrivõtu kohad, sadamavalgustus ning sõidukite parkimisplats. Praegune kasutusest väljas reovee ülepumpla kuulub lammutamisele. Värskas sadama kasutamisest on huvitatud harrastuskalurid, Politsei- ja Piirivalveamet, Veeteede Amet ning Keskkonnaamet.

Joonis 1. Värskas sadama ja promenaadi planeeringu ala

Veeteede Amet on teostanud sadamakohas farvaatri mõõdistused, mille põhjal saavad seal randuda vähemalt 1,5 m süvisega laevad. Sadama akvatooriumi süvendamist pole ette nähtud.

Värsklahe promenaadi rajamise all mõeldakse Värsklahe kallasraja korrastamist jalgsi läbimiseks planeeritava sadama asukohast põhja suunas kuni Kalda tn 4 krundi läheduses paikneva allikani ning lõuna suunas kuni Hirvemäe ujumiskohani, kokku ligi 570 m ulatuses. Jalgrajal kavandatakse kasutada täitematerjalina kruusa ning 3-4 puhkekohas kivisillutist. Mõeldud on ka istepinkide ja väikeste lambikeste paigaldus.

Töö ülesanne oli anda hinnang kavandatava tegevuse võimalikele mõjudele Värsklahe hoiuala ja Natura 2000 võrgustiku ala kaitseväärtuste suhtes.

Kavandatava tegevuse asukohta looduskaitseline väärtus

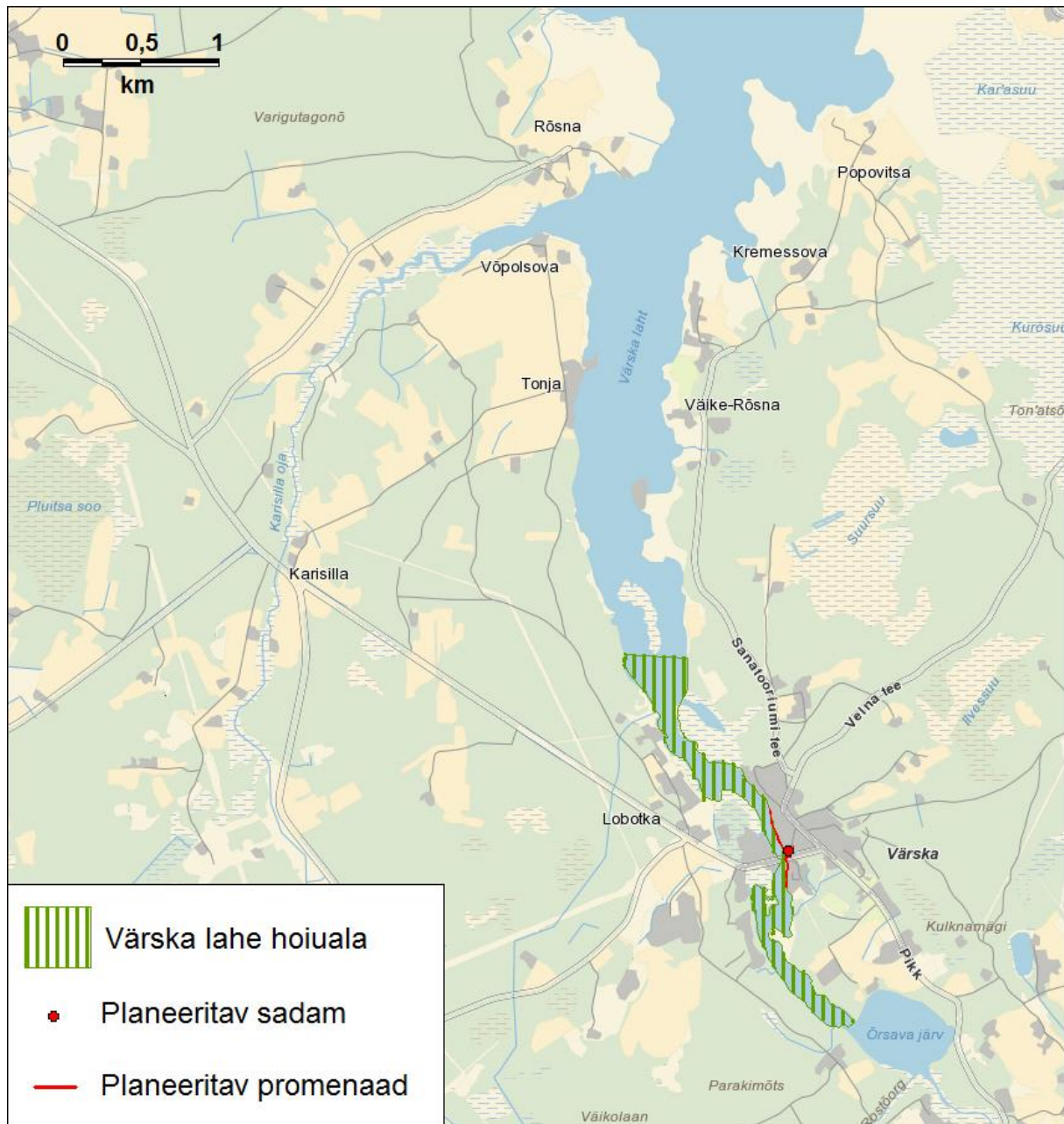
Värsklahte Keskonnaregistrisse eraldi veekoguna ei ole kantud, see on Peipsi (Pihkva) järve osa. Peipsi järv on Keskonnaregistris koodiga VEE2075600 ning selle alla kuuluvad Peipsi järv (Suurjärv), Pihkva järv ja Lämmijärv. Käesolevas ekspertiisis käsitletakse kitsa Värsklahe all veeala, mis ulatub põhja suunas Popovitsa küla territooriumil paikneva poolsaare tipust läände tõmmatud mõttelise jooneni ning lõuna suunas Örsava järveni (joonis 2). Örsava järv on Keskonnaregistris eraldi veekoguna (kood VEE2130540).

Värsklahest osa on Vabariigi Valitsuse korraldusega 05.08.2004 nr 615 arvatud üle-euroopalise Natura 2000 võrgustiku alade hulka Värsklahe loodusala (rahvusvaheline kood EE0080215). Looduskaitse seaduse alusel on Värsklahe loodusala kaitseks moodustatud samas ulatuses Värsklahe hoiuala (Keskonnaregistri kood KLO2000174), mille pindala on Keskonnaregistri andmetel 41,6 ha.

Vastavalt Vabariigi Valitsuse 14.07.2005 määrusele nr 183 "Hoiualade kaitse alla võtmine Põlva maakonnas" on Värsklahe hoiuala kaitse-eesmärgiks EÜ nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ I lisas nimetatud elupaigatüübi – looduslikult rohketoitelised järvede (3150) kaitse ning II lisas nimetatud liikide – hariliku vingerja (*Misgurnus fossilis*), hariliku tõugja (*Aspius aspius*) ja tiigilendlase (*Myotis dasycneme*) elupaikade kaitse. Sama on ka Värsklahe loodusala kaitse-eesmärk.

Elupaigatüüp looduslikult rohketoitelised järved (3150) hõlmab Eestis keskmiselt kalgiveelisi rohketoitelisi järvi moreenmaastike nõgudes. Taimhõljum on neis järvedes liigirikas, kuid mõõduka biomassiga. Veesiseses taimestikust valitsevad elodeiidid – põhja kinnituvad taimed, mille õisik ulatub veepinnale (Paal, 2007). Natura 2000 standardandmebaasi järgi on Värsklahe loodusala (Värsklahe hoiualal) elupaigatüüp looduslikult rohketoitelised järved (3150) esinduslik (B), heas looduskaitse seisundis (B) ja keskmise üldise looduskaitse väärtusega (C). Käsitledes Värsklahte kui veekogu (Värsklaht eraldi veekoguna Keskonnaregistris ei ole), on sellest hoiualana kaitse all väike osa (joonis 2), mis on järve elupaigatüüpide kaitsele ebatavaline. Tavaliselt kaitstakse elupaikade kogu järve ulatuses. Elupaigatüübi peamisteks (potentsiaalseteks) ohuteguriteks on inimtegevusest põhjustatud toitainete koormus ja mürkkemikaalidega reostus ning veekogu

põhja ja kalda ulatuslik ümberkujundamine. Negatiivse mõjuga on ka suured veetaseme kõikumised.

Joonis 2. Planeeritava sadama ja promenaadi paiknemine Värskla lahe hoiuala ja kogu Värskla lahe mastaabis (aluskaart: Eesti Põhikaart, Maa-ameti WMS-rakendus, 2015).

Vingerjas on Eestis III kategooria kaitsealune kalaliik. Vingerja elupaigaks on toitaineterikkad mudase põhjaga seisvad või nõrga vooluga soojad veekogud. Vingerjas asustab peamiselt kaldalähedast madalaveelist tsooni, kus lauge põhi on kaetud pehme settega. Sama on ka kudemisala. Vingerjas peab vastu väga madalale hapnikusisaldusele, kuna tal on tugevasti arenenud lisahingamine soole abil, kasutades atmosfääriõhku (Mikkelsaar, 1984; Vilbaste, 2004; Vingerja seire ..., 2009). Vingerjat kaitstakse läbi elupaiga kaitse. Peamisteks ohuteguriteks on veetaseme kõikumine ning liigile sobiva elupaiga (madal

mudase põhjaga taimeistikurohke kaldavööde) ümberkujundamine. Värskas lahes on looduslik veetaseme kõikumine üsna suur, mis võib olla liigi seisundile oluline mõjutegur. Natura 2000 standardandmebaasi järgi on vingerjas Värskas looduslal esinev liik (P) ning üldhinnang alale liigist lähtuvalt on hea (B).

Tõugjas on Eestis II kategooria kaitsealne kalaliik. Tõugjas on suuremate järvede ja jõgede kala, keda Eestis leidub Peipsi järves ja Võrtsjärves ning nendega seotud suuremates jõgedes, harva ka sama vesikonna väiksemates veekogudes. Tõugjas koeb mõõduka või kiire vooluga liivase- või kruusase põhjaga jõelõikudes. Liigi seisundit negatiivselt mõjutavatest teguritest on kõige olulisemad kudemisjõgede kvaliteedi ja rändetee avatuse probleemid (Vilbaste, 2004; Tambets jt, 2013). Natura 2000 standardandmebaasi järgi on tõugjas Värskas looduslal haruldane (R) ning üldhinnang alale liigist lähtuvalt on keskmine (C).

Tiigilendlane on Eestis II kategooria kaitsealne nahkhiireliik. Ta on Eestis suhteliselt haruldane ning levinud paiguti. Suvisel ajal on tiigilendlane seotud veekogudega, käies seal öisel ajal toitumas. Tiigilendlane püüab saaki, milleks on veelembesed putukad, enamasti madalal veepinna kohal lennates, korjates seda veepinnalt või õhust. Suvepäevadel varjab tiigilendlane end tavaliselt majade pragudes ja õõnsustes. Talveks sobivad tiigilendlastele niisked, tõmbetuuleta koopad, suuremad keldrid või muud maa-alused õõnsused. Liigi peamised ohutegurid seostuvad varjupaikadega, talvitumis- ja sigimisaegse häirimisega, mitte veekogu kohal toitumisega (Lotman, 2005; Masing jt, 2004; Vilbaste, 2004; Nahkhiirte kaitse tegevuskava, 2013). Värskas looduslal, mis on tiigilendlastele vaid suviseks toitumislaks, on Natura 2000 standardandmebaasi andmetel fikseeritud 1-5 isendi esinemine ning üldhinnang alale liigist lähtuvalt on keskmine (C).

Tõenäoliselt on hoiuala ja Värskas laht tervikuna elupaiga osaks või toitumislaks veel saarmale (III kaitsekategooria, EÜ nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ II ja IV lisa liik), koprake (EÜ nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ V lisa liik) kahepaiksetele ja roomajatele (kõik liigid Eestis kaitse all) ning lindudele (paljud liigid Eestis kaitse all). Roomajatest kohati käesoleva tööga seotud vaatluste ajal Värskas silla lähisel nastikut. Värskas laht oli veel mõne aasta eest üks tähtsamaid jõevähi (EÜ nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ V lisa liik) veekogusid, kuid 2012. a sealne populatsioon kadus teadmata põhjusel. Värskas laht on tähtis kudemisala Peipsi järve kaladele, eeskätt latikale.

Vastavalt looduskaitseaduse § 4 lg 3 on hoiuala elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala, mille säilimise tagamiseks hinnatakse kavandatavate tegevuste mõju ja keelatakse ala soodsat seisundit kahjustavad tegevused. Looduskaitseaduse § 32 lg 2 alusel on hoiualal keelatud nende elupaikade ja kasvukohtade hävitamine ja kahjustamine, mille kaitseks hoiuala moodustati ning kaitstavate liikide oluline häirimine, samuti tegevus, mis seab ohtu elupaikade, kasvukohtade ja kaitstavate liikide soodsa seisundi.

Kavandatava tegevuse mõjud kaitseväärtustele

Sadama rajamine

Sadama rajamisega muutub kuni 40 m ulatuses Värskla lahe kaldaala, mis praegu on peamiselt looduslikus või looduslähedases seisundis. Päril algupärase olekus see ala ei ole, kuna Värskla silla rajamisega on kaasnenud pinnase lisamine (teetamm). Lisaks paiknevad veepiiril (Allika tn 15) kunagise tuletõrje veevõtukohta rajatisest jäänud betoonplokid (foto 1). Kaldajoon, mille ulatuses veekogu füüsiline ilme muutub (rajatakse sadamakai) moodustab kogu hoiuala kaldajoonest ca 1% ning kogu Värskla lahe kaldajoonest veel kordi vähem. Eeldusel, et sadama ehitus teostatakse ehitus- ja keskkonnanõuetele vastavalt, on mõju veekogu seisundile väheoluline. Kuna tegemist on järsu kaldaga, tuleb seal sadamateenuste osutamiseks vajalike rajatiste püstitamisel pöörata tähelepanu võimalikule maalihkeohule.

Kuna tegevus oluliselt Värskla lahe kui veekogu seisundit ei mõjuta, ei ohusta see ka elupaigatüübi looduslikult rohketoitelised järved (3150) esinduslikkust, looduskaitsest seisundit ega üldist looduskaitsest väärtust.

Sadama alas kaldapiirkonnas on veekogu liivase ja kõva põhjaga ning ka päril veepiiril pehme substraat praktiliselt puudub. See ei ole vingerjale sobiv elupaik. Vingerjale häid elutingimusi pakuvad roostikuga ääristatud ja mudasema põhjaga alad sillast lõuna pool läänekalda piirkonnas (foto 2) ning sillast ja planeeringu alast põhja pool nii ida- kui läänekalda lõikudes. Lisaks on vingerjale rohkesti soodsat elupaika nii hoiualast põhja pool kui ka Örsava järve lõunaosas. Seega sadama rajamine vingerja elupaika ja sellest lähtuvalt ka liigi seisundit ei ohusta.

Tõugjale ei ole Värskla laht kudemisalaks ega kudemisrände teeks. Tõugjas kuulub Peipsi järve kalade hulka ning tõenäoliselt satub vähearvukalt ka Värskla lahte. Sadama rajamise mõju tõugja elupaigale ega liigi seisundile ei ole tõenäoline.

Samuti ei saa sadama rajamine mõjutada vee kohal putukaid jahtiva tiigilendlaste toitumisala ega liigi seisundit.

Eespool nimetatud hoiuala kaitse-eesmärgiga mitte seotud liikide seisundile ega elupaiga kasutusele ei ole sadama rajamisest ohtu näha. Siiski on vajalik veekoguga seotud ehitustöödeks (sadamakai rajamine) valida enamiku kalade ja kahepaiksete kudemisest vaba aeg (august kuni veebruar).

Sadama kasutus ja laevaliiklus

Sadamateenuste osutamine ei ohusta veekogu seisundit ja hoiuala väärtusi eeldusel, et täidetakse seadusandlusest tulenevaid nõudeid. Potentsiaalseks ohuks on avarii laevaheitmete ja lastijäätmete vastuvõtmisel või ohtliku lasti käitlemisel, mida tuleb vältida. Vastavalt sadamaseadusele peab olema sadamateenuste osutamise korraldus kirjeldatud sadama eeskirjas. Keskkonnakaitse nõuded sadamateenuste osutamisel on sadamaseaduses sätestatud eraldi peatükina.

Värskla laht Pihkva järve osana kuulub laevatatavate siseveekogude hulka ning seal kasutatakse ka üsna võimsa mootoriga varustatud väikelaevu. Kui palju sadama olemasolu laevaliiklust suurendab, ei ole praegu prognoositav. Laevaliikluse mõnevõrra suurenemine hoiuala väärtustele ohtu ei kujuta. Pigem võib ohutegurina näha Värskla lahe kitsal osal suure kiirusega sõitmist, mis keerab üles põhjaseteid ning tekitab suurt lainetust. Sellega võib kaasneda kaldaerosiooni oht. Kalade (sh vingerja) kudemisperioodil ohustab mootoriga varustatud aluste suurest kiirusest tingitud lainetus kalade sigimisedukust, kuna suur tehislainetus võib heita madalasse kaldavette koetud marja kuivale. Selle küsimuse lahendamine ei ole aga käesoleva eksperthinnangu ülesanne. Selgitatud negatiivse mõju korral saab rakendada laevaliikluses (piirkonniti) kiirusepiiranguid.

Promenaadi rajamine ja kasutamine

Planeeringu alaga kaetud kaldaäär on osaliselt maaomanike või piirnevate maade omanike poolt hooldatud, osaliselt (lõiguti sillast põhja pool) mitte ning kohati esineb seal ka prügi. Jalgteede tegemiseks on ilmselt vajalik vähemal määral peenema puittaimestiku ja suuremate puude okste eemaldamine. Jalgteede (promenaadi) rajamine ja kasutamine Värskla lahe hoiuala kaitseväärtusi ei ohusta. Tähelepanu tuleb pöörata kaldaerosiooni vältimisele ning veekaitsevööndis tuleb hoiduda elujõuliste põlispuude raiest. Vingerja elupaigaga seonduvalt tuleb märkida, et kogu planeeringu ala ulatuses domineerib kaldavöötmes kõva põhjasubstraat, mis ei ole liigile sobivaks elupaigaks. Seejuures võib veel lisada, et sillast lõuna pool planeeringu alas geotekstiili ja maakividega tehtud kaldakindlustus (foto 2) vingerja seisundit ei mõjuta.

Kokkuvõte

Ekspert hinnang käsitleb kavandatava Värskla sadama ja promenaadi rajamise ning kasutamise mõju Värskla lahe hoiuala ja Natura 2000 võrgustiku ala kaitseväärtustele. Kavandatava tegevuse kohta lähteandmed on saadud Värskla Vallavalitsuselt. Ekspert hinnangu tulemusena järeldub, et Värskla sadama ja promenaadi rajamine ning kasutamine ei sea ohtu Värskla lahe hoiuala ja Natura 2000 võrgustiku ala kaitseväärtuste soodsat seisundit, kui järgitakse üldisi seadusandlusest tulenevaid ehituse ja keskkonnakaitse nõudeid.

Käesolev ekspert hinnang on koostatud konkreetsete tegevuste ja konkreetse ala kohta ning see ei ole analoogia printsiibil rakendatav mujal ega muude tegevustega seonduvalt.

Kasutatud materjalid

EÜ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taime- ja loomastiku kaitsest. <http://www.natura2000.envir.ee/files/doc/loodusdirektiiv.pdf>.

Keskkonnaregister. <http://register.keskkonnainfo.ee>.

Lotman, K. 2005. Tiigilendlane. Eesti Loodus, 2005/10.

Maa-ameti WMS teenused. <http://inspire.maaamet.ee/teenused>.

Masing, M., Keppart, V. Lutsar, L. 2004. Tegevuskava nahkhiirte kaitse korraldamiseks aastaks 2005-2009 http://www.keskkonnaamet.ee/hange/kkk-hankematerjalid/Liikide%20tegevuskavad/Kinnitatud%20tegevuskavad/Nahkhiired_2005-2009.pdf.

Nahkhiirte (*Vespertilionidae*) kaitse tegevuskava. Eelnõu. Koostaja Keskkonnaamet.

Natura 2000 standardandmebaas. <http://natura2000.eea.europa.eu/#>.

Tambets, J., Tambets, M., Thalfeldt M. 2013. Tõugja *Aspius aspius* kaitse tegevuskava. Eelnõu. Eesti Loodushoiu Keskus (käsikiri).

Vilbaste, K. (koostaja), 2004. Rahvusvahelise tähtsusega looma- ja taimeliigid Eestis. Eesti Keskkonnaministeerium.

Vingerja seire 2009. aastal riikliku seire alamprogrammi „Rahvusvahelise tähtsusega kalaliigid” raames. 2009. Eesti Loodushoiu Keskus.

http://194.126.105.145/index.php?option=com_content&view=article&id=1408%3A2009-a

Õigusaktid, Riigi Teataja võrguväljaanne. <https://www.riigiteataja.ee/>.

Lisa 1. Fotod

Foto 1. Vaade planeeritava sadama asukohale. Kunagisest tuletõrje veevõtu kohas on jätud veepiirile betoonplokid, 11.05.2015.

Foto 2. Vaade Värskasillalt lõuna suunas. Tagaplaanil olev laia roostikuvööndiga ala on vingerjale heaks elupaigaks. Fotel vasakul on näha värsket kaldakindlustust, mis vingerja elupaiga soodsat seisundit ei mõjuta, 11.05.2015.

Lisa 2. Eksperdi CV

Nimi: Margo Hurt

Sünniaeg: 09.03.1972

Elukoha aadress: Silikaadi 2-8, Võru 65605

Telefon: 53736731

E-mail: margo.hurt@emu.ee

Haridus

Magistrikraad – 2003. a, Eesti Põllumajandusülikool, loomakasvatuse eriala (kitsam uurimisvaldkond vähimajandus)

Kõrgharidus – 1993. a, Eesti Põllumajandusülikool, loomakasvatuse eriala

Töökogemus

Periood	Asutus, ettevõte	Ametikoht	Ülesannete kirjeldus
alates mai 2012	OÜ Ökotasakaal	ekspert	Teenused keskkonnavaldkonnas
alates veebruar 2012	OÜ Looduslik valik	ekspert	Teenused keskkonnavaldkonnas
alates juuni 2005	Margo Hurt FIE	füüsilisest isikust ettevõtja	Teenused keskkonnavaldkonnas, põllumajandustegevus
alates juuli 2005	Eesti Maaülikool Veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut kalakasvatuse osakond	ihüoloog	Jõevähi uuringud; jõevähi kaitse ja kasutamise küsimuste lahendamine; õppetöö (vähimajandus, kalade bioloogia).
august 1994 – juuni 2005	Keskkonnaministeeriumi Võrumaa keskkonnateenistus (ja asutused, millest reformimisel sai keskkonnateenistus)	juhataja asetäitja (alates august 2000), peaspetsialist	Kalanduse korraldamine, veekogudega seotud probleemide lahendamine, välisõhu kaitse korraldus, juhataja asetäitja töökohustused.

Valik teostatud veekogudega seotud keskkonnavaldest tööst

Töö nimetus	Töö tellija	Teostamise aeg
Pärnu jõe loodusala kaitsekorralduskava	Keskkonnaamet	2014. a
Põlva-, Valga, ja Võrumaa järvede ja jõgede hoiualade kaitsekorralduskavad	Keskkonnaamet	2012.-2013. a
Tikste maastikukaitseala tsoneeringu ja kaitse-eeskirja eelnõu ekspertiis	Keskkonnaamet	2013. a
Vabariigi Valitsuse määruse „Hoiualade kaitse alla võtmine Võru maakonnas“ muutmise eelnõu kohta (Vaidva jõe hoiuala osas)	Keskkonnaamet	2012. a
Ahja jõe hoiuala ja Hilba jõe hoiuala kaitsekorralduskava	Keskkonnaamet	2012. a
Ahja ja Hilba jõe vee-elustiku ekspertiis	Keskkonnaamet	2010. a

Tamula ja Vagula järve hoiualade kaitsekorralduskava	Keskkonnaamet	2010. a
Preedi jõe hoiuala kaitsekorralduskava; Võlingi oja hoiuala kaitsekorralduskava	Riiklik Looduskaitsekeskus	2008. a
Ekspertarvamus: Kavadi järve optimaalse veetaseme ja veerežiimi hindamine, veetaseme absoluutkõrguse määramine.	Riiklik Looduskaitsekeskus	2007. a
Ekspert hinnang Taltjärvest tehislume tootmiseks vee võtmise mõju veekogule ja selle elustikule	Haanja Vallavalitsus	2007. a
Keskkonnakaitseline hinnang Tamula järve põhja elektri kaabli paigaldamise kohta	Jaotusvõrk OÜ	2006. a